

EMILIA KRAMKOWSKA*

BEATA KUNAT**

KATARZYNA SZORC***

KATARZYNA WINIECKA****

Badania jakościowe: teoria – praktyka badawcza – inspiracje

Badania jakościowe stają się w ostatnich latach coraz bardziej popularną strategią eksploracji zjawisk edukacyjnych (Kędzierska, 2010; Kubinowski, 2013). Badania jakościowe są niejednorodne, poszczególne metody odwołują się do różnych założeń teoretycznych i przyjmują odmienne sposoby interpretacji materiału empirycznego. Badacze wskazują na różnorodność strategii, paradygmatów, metod badawczych oraz rozwiązań teoretyczno-metodologicznych badań jakościowych w naukach społecznych (Ciechowska, Szymańska, 2018; Juszczak, 2013; Kubinowski, 2011; Urbaniak-Zajac, Kos, 2013). Zwracają również uwagę na złożoność praktyk badawczych (Kędzierska, Korzeniecka-Bondar, 2020; Malewski, 2017). B. Smolińska-Theiss oraz W. Theiss w sposób metaforyczny

* Emilia Kramkowska, Instytut Socjologii, Uniwersytet w Białymstoku, e-mail: e.kramkowska@uwb.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6420-7014>.

** Beata Kunat, Wydział Nauk o Edukacji, Uniwersytet w Białymstoku, e-mail: b.kunat@uwb.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5205-1366>.

*** Katarzyna Szorc, Wydział Nauk o Edukacji, Uniwersytet w Białymstoku, e-mail: k.szorc@uwb.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8911-6979>.

**** Katarzyna Winiecka, Instytut Socjologii, Uniwersytet w Białymstoku e-mail: k.winiecka@uwb.edu.pl, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2188-367X>.

stwierdzają, że metodologia badań jakościowych „bardziej przypomina mozaikę i labirynt aniżeli strukturę kryształu” (Smolińska-Theiss, Theiss, 2010, s. 102). M. Malewski zaś proces prowadzenia badań jakościowych odnosi do swoistego kolażu, który „wymaga intelektualnej samodzielności, kreatywności, wyobraźni i odwagi” (Malewski, 2017, s. 118). Ze względu na wielość i złożoność podejść teoretyczno-metodologicznych badań jakościowych niezmiernie ważne jest prowadzenie pogłębionej refleksji nad własną praktyką badawczą.

Dyskusja wokół badań jakościowych w naukach społecznych niejednokrotnie wiąże się z zagadnieniem rzetelności i jakości tychże analiz (Flick, 2011, 2012). Wielu badaczy zadaje sobie pytanie: co należy zrobić, aby uzyskane dane były jak najbardziej wiarygodne i aby przyniosły konstruktywne odpowiedzi na stawiane problemy badawcze? Gdy przyjmiemy takie podejście metodologiczne, punktem ciężkości stają się praktyczne zagadnienia związane z procesem badawczym osadzonym w perspektywie jakościowej. Oddajemy w ręce Czytelnika numer *Kultury i Edukacji* zawierający artykuły, których autorzy prezentują wypracowane przez siebie sposoby rozwiązywania różnorodnych dylematów w zakresie planowania, prowadzenia badań jakościowych, jak również późniejszej analizy i interpretacji ich wyników.

Na początku Justyna Spychalska-Stasiak zapoznaje Czytelnika z możliwością wykorzystania w badaniach naukowych krytyczno-konstruktywistycznej perspektywy badawczej, jaką jest *bricolage*, zaproponowanej przez Joe L. Kincheloe. Autorka przekonuje, że narzędzia filozoficzne mogą być z powodzeniem wykorzystane w procesie naukowych dociekań. Kolejny z autorów – Piotr Binder – dzieli się z Czytelnikiem doświadczeniami w zakresie prowadzenia wywiadów online, prowadzonych w okresie pandemii. Wynika z nich, że choć badania jakościowe realizowane online stopniowo stają się coraz bardziej inkluzywne, nie bez znaczenia są liczne uwarunkowania (np. wykształcenie osób badanych czy zróżnicowane kanały komunikacji typu Zoom, Skype czy telefon) przekładające się na jakość gromadzonego tą drogą materiału. Kolejny artykuł, pt. *Od podejścia jakościowego do ilościowego. Droga badaczek w projektowaniu badań mieszanych*, to opracowanie, którego autorki (Aleksandra Chmielińska, Monika Modrzejewska-Świgulska) inspirują Czytelnika do przełamywania schematów badawczych i opisują własną drogę w tym zakresie. Lektura tekstu przekonuje odbiorcę, że stosowanie mieszanych podejść (jakościowego i ilościowego) może być doskonałą strategią pozwalającą z sukcesem osiągać wyznaczane cele, przy jednoczesnym wzbogaceniu polskiej nauki o autorskie koncepcje i narzędzia. Z kolei tekst Haliny M. Wróblewskiej zaprasza Czytelnika do spojrzenia na badania jakościowe przez pryzmat (cało)życiowej twórczości – naturalnej i głęboko w człowieku zakorzenio-

nej aktywności skierowanej na świat lub konstytuującej się w osobowości. Poprzez jakościowy sposób rozumienia ludzkiego działania człowiek jest traktowany jako podmiot tworzący i przekształcający otaczającą rzeczywistość. Lektura artykułu pomaga zrozumieć, że twórczość jako perspektywa doświadczenia nadaje pracy twórczej wymiar tożsamościowy i konstytuujący sens życia.

Kolejne dwa teksty wzbogacają wiedzę Czytelnika w wyniki innowatorskich badań jakościowych prowadzonych w środowisku akademickim. Zofia Okraj, opisując własne doświadczenia badawcze, przekonuje odbiorcę, że zastosowanie koncepcji teoretyczno-metodologicznej *The Evolving Systems Approach to Creative Work (ESA)* Howarda E. Grubera, może być doskonałą strategią owocującą wypracowaniem systemowego modelu twórczej pracy dydaktycznej nauczycieli akademickich. Z kolei Beata Kunat i Katarzyna Szorc, relacjonując wyniki analizy swobodnych wypowiedzi autobiograficznych studentek pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej ($N = 164$), zidentyfikowały etapy wyboru zawodu nauczyciela odkrywając m.in. czynniki, sytuacje i doświadczenia życiowe odgrywające w tym procesie znaczącą rolę. Doniesienia badaczek to interesujące i rzetelne studium zarówno o charakterze poznawczym, jak i praktycznym. Badania jakościowe prowadzone na tak dużej próbie pozwoliły autorkom na wypracowanie implikacji dla teorii, praktyki i badań nad rozwojem zawodowym nauczycieli.

Uwadze Czytelnika nie powinny też umknąć dwa kolejne artykuły, doskonale ukazujące potencjał metody biograficznej. Opracowanie Joanny Borowik omawia doświadczenia życiowe dziadków wychowujących wnuki. Autorka zaciekawia odbiorcę niezwykle ważną problematyką, jaką jest codzienne funkcjonowanie rodziny z pominiętym pokoleniem. Wrażliwość pedagogiczno-badawcza autorki i zastosowanie w badaniach perspektywy biograficznej zaowocowało dostrzeżeniem potrzeby wypracowania modelu wsparcia dziadków wychowujących wnuki w rodzinach z pominiętym pokoleniem, kluczowej dla ich dobrostanu psychicznego. Joanna Cukras-Stelągowska z kolei wykorzystwała metodę biograficzną do poszukiwania tożsamości religijnej powojennej generacji polskich Żydów. Opisane w tekście egzemplifikacje w postaci przywołania dwóch biografii posłużyły badaczce do ukazania procesu „stawania się religijnym Żydem” i zmagania narratorów w konstruowaniu własnej drogi edukacji religijnej.

Wśród przygotowanych do numeru artykułów znalazł się również tekst Barbary Kwiatkowiej-Tybulewicz, opisujący projekt artystyczno-edukacyjno-badawczy „Tunel do sześcianu”. Relacjonowane działania projektowe, których podstawą były badania jakościowe, a konkretnie – badania posługujące się sztuką (*art-based research*), to inspirujące studium będące dowodem na pomyślną implementację *art-based research* w praktyce edukacji wyższej. Po innowatorskie narzędzia sięgnęła

też autorka kolejnego tekstu – Kamila Witerska. Badaczka przybliży Czytelnikowi etapy procesu badawczego (i jego wyniki) polegającego na zastosowaniu metody performatywnej take&make w edukacji akademickiej. Zastosowane podejście doprowadziło autorkę do zauważenia potrzeby stosowania metod performatywnych w edukacji, przynoszących studentom korzyść w postaci realizacji działań, a nie tylko ich planowania.

W oddawanym w ręce Czytelnika numerze *Kultury i Edukacji* zostało też zamieszczone studium recenzyjne, które może zaciekać osoby poszukujące dobrej lektury wyjaśniającej meandry badań jakościowych. Aleksandra Półtorzycka zaprasza do zapoznania się z książką Kai Kaźmierskiej i Katarzyny Waniek pt. *Autobiograficzny wywiad narracyjny. Metoda – technika – analiza*. O wyjątkowości tego numeru świadczy też wspomnienie o nieobecnej już badaczce jakościowej – Jolancie Brach-Czainie. Ewa Kępa wspomina działalność Pani Profesor w eseju pt. *Spacer w ogrodzie*. Ponadto chcemy zwrócić uwagę Czytelnika na aktualny dyskurs dotyczący metodologii badań jakościowych. W prezentowanym numerze będzie można zapoznać się ze sprawozdaniem z IX Transdyscyplinarnego Sympozjum Badań Jakościowych (2021) autorstwa Michaliny Trochimowicz i Katarzyny Winieckiej. W tym miejscu chcemy podkreślić, że ubiegłoroczne sympozjum stało się inspiracją do powstania numeru *Kultury i Edukacji* skoncentrowanego wokół problematyki badań jakościowych.

Wyrażamy głęboką nadzieję, że zapoznanie się z zawartością niniejszego numeru zainspiruje badaczki i badaczy jakościowych do sięgania po innowatorskie metody badawcze, jak też wzbogaci wiedzę znawców tematu o nowe spojrzenia na proces badawczy. Towarzyszy nam też przekonanie, że niniejszy numer *Kultury i Edukacji* pomoże Czytelnikowi w znalezieniu odpowiedzi na nurtujące go zawiłości metodologiczne, czy też będzie pomocny w weryfikacji kierunku dalszych poszukiwań.

Bibliografia

- Ciechowska, M., Szymańska, M. (2018). *Wybrane metody jakościowe w badaniach pedagogicznych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe AIK.
- Flick, U. (2011). *Jakość w badaniach jakościowych*. Niezbędnik Badacza, tłum. P. Tomanek, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Flick, U. (2012). *Projektowanie badania jakościowego*. Niezbędnik Badacza, tłum. P. Tomanek, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Juszczak, S. (2013). *Badania jakościowe w naukach społecznych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kędzierska, H. (2010). Wprowadzenie. W: H. Kędzierska (red.) *Jakościowe inspiracje*

w *badaniach edukacyjnych*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Kędzierska, H., Korzeniecka-Bondar, A. (2020). (Qualitative) Researcher and Research Practices. *Kultura i Edukacja*, 7–11.

Kubinowski, D. (2011). *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia-Metodyka-Ewaluacja*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Kubinowski, D. (2013). *Rozwój badań jakościowych w pedagogice polskiej na przełomie XX i XXI wieku. Idiomaticzność. Synergia. Emergencja*. Lublin: Makmed.

Malewski, M. (2017). Badania jakościowe w naukach społecznych. O potrzebie metodologicznej wyobraźni. *Terazniejszość – Człowiek – Edukacja*, t. 20, 4(80). Pobrane z: http://terazniejszosc.dsw.edu.pl/fileadmin/user_upload/wydawnictwo/TCE/2017_80_7.pdf.

Smolińska-Theiss, B., Theiss, W. (2010). Badania jakościowe – przewodnik po labiryncie. W: S. Palka (red.), *Podstawy metodologii badań w pedagogice*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Urbaniak-Zajac, D., Kos, E. (2013). *Badania jakościowe w pedagogice*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.